

ABDULLA ŞAIQIN CÜMHURİYYƏT DÖVRÜ YARADICILIĞINA KULTUROLOJİ BİR BAXIŞ

Azərbaycanın müstəqilliyə qovuşması sovet ideoloji sisteminin formalaşdırıldığı malum stereotipləri aradan qaldırmış oldu. Bunun nəticəsində cəmiyyətin bütün sferalarında olduğu kimi kulturoloji sahələrdə də yeni baxış tərzini formalaşdırmağa başladı. Əvvəllər ideologiyanın dəstəyi ilə elmi-nəzəri düşüncənin bütünlüklə çərçivəyə salınan, "qolıbləşdirən" sovet ideoloji sisteminin aradan qaldırılması cəmiyyətin mədəni inkişafına şərait yaratdığı kimi, yaranan tədqiqatları da dəyərləndirmək üçün mədəniyyətşünaslığa imkanlar açdı. Milli məfkurəyə söykənən nəzəri-kulturoloji fikrin əsas hədəflərindən biri keçilən yolun yenidən nəzərdən keçirilməsi, ədəbi-mədəni dəyərlərə çağdaş zamanın tələbləri səviyyəsində qiymət verilməsidir. Xüsusilə, Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti dövründə yaranan və uzun illər ciddi

tədqiqatdan kənar qalmış zəngin mədəni irsin öyrənilməsinə diqqət və marağın artması diqqəti çəkməkdədir. Bu mənada son illərdə Məhəmməd Əmin Rəsulzadə, Əli bəy Hüseynzadə, Əhməd Ağaoğlu, Mirzə Bala Məmmədov, Əhməd Cəfəroğlu, Ceyhun Hacıbəyli, Əlimərdan bəy Topçubaşov, Yusif Ziya Talibzadə və başqa şəxsiyyətlər haqqında yazılan tədqiqatlar əvvəlki dövrün araşdırmalarından məhz elmi-nəzəri faktlara yanaşma tərzini seçilir. Lakin son dövrlərdə təkcə sovet senzurasının qadağan etdiyi şəxslərin deyil, həm də fəaliyyətləri kifayət qədər tədqiq və təbliğ edilmiş ziyalıların yaradıcılığının gizlin qalmış tərəflərinin işıqlandırılması sevindirici haldır.

Bu baxımdan A.Şaiqın cümhuriyyət dövrü yaradıcılığının tədqiq edilməsi və nəşr edilərək geniş oxucu auditoriyasına çatdırılmasında

akademik Kamal Talibzadənin xidmətinə elmi-tənqidi qiymət verilməlidir. Çünki əsərlərinin küllü halında dəfələrlə nəşrinə, haqqında çoxsaylı monoqrafiyaların yazılmasına, əsərlərinin elmi-tənqidi təhlilinin verilməsinə baxmayaraq, A.Şaiq şəxsiyyəti, xüsusilə onun cümhuriyyət dövrü fəaliyyəti 2000-ci illərdə xalqımıza bütün yönərlərlə çatdırılmamışdı. O vaxt qədər A.Şaiq yaradıcılığı bütün hallarda həmişə

dövrün ictimai-siyasi hadisələrindən təcrid olunmuş halda təhlil edilmişdi. Onun demokratik, müsavətçi ziyalıları əlaqəsi, Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinə münasibəti gizli saxlanılmış, o, tamamilə siyasətdən kənar bir şəxs kimi təqdim edilmişdir. Əslində, burada konkret şəxsləri günahlandırmaq doğru deyil. Bütün bunlar ideoloji sistemin təzyiqlərindən nəticə gəlirdi. Düzdür, A.Şaiqın sovet dövründə dəfələrlə nəşr olunmuş əsərlərinin, demək olar ki, hamısını çapa oğlu K.Talibzadə hazırlamışdır. Bu əsərlərdəki çatışmazlıq və hətta təhriflər həm də Talibzadələr ailəsinin təhlükəsizliyinə xidmət edirdi. Nəzərə alsaq ki, bu əsərlərin böyük bir qismi A.Şaiqın sağlığında və özünün iştirakıyla nəşr edilmişdir, o zaman vəziyyətin ağırlığı təsəvvür oluna bilər.

Ona görə də həqiqətlərin üzə çıxarılması yalnız istiqlaliyyətin bərpasından sonra mümkün oldu ki, K.Talibzadə bu imkanı maksimum dərəcədə dəyərləndirməyə səy göstərirdi. O, müstəqilliyin ilk illərindən etibarən əksər tələbələrini də bu işə cəlb etdi. 1999-cü ildə onun tövsiyəsi ilə Minaxanım Əsədli və Mübariz Süleymanlı bu yöndə tədqiqatlar apararaq "Mütərcim" jurnalında bir məqalə yayımladılar: "Azərbaycan istiqlalı və Abdulla Şaiq" başlıqlı bu məqalədə müəlliflər yazırdılar ki, (1999, № 3, s. 20-24) "XX əsr Azərbaycan ictimai, siyasi, mədəni mühitinin görkəmli nümayəndələri ilə yaxın dostluq və yaradıcılıq əlaqəsində olan A.Şaiq kimi milli ruhlu bir ziyalının 1918-ci il mart qırğınına, türk ordusu-

nun Azərbaycana qarşı qırdırma, Bakının milli ordumuz tərəfindən alınmasına, ümumilikdə ikiillik milli dövlət quruculuğuna müşahidəçi kimi baxmasına inanmaq, yumşaq desək, sadələşikliyə olardı. Sadəcə olaraq, A.Şaiq yaradıcılığının həmin dövrü 70 illik sovet ideologiyası axarında ört-basdır edilmişdir. İnamlı demək olar ki, A.Şaiqın bu vaxta qədər işiği üzünü görməmiş və yaxud qəsdən gizlədilmiş əsərləri kifayət qədərdir. Onun Vətən, millət, azadlıq mövzusunda yazılmış əsərlərinin əlimizdə olan nümunələri bir daha sübut edir ki, A.Şaiq heç vaxt ictimai-siyasi hadisələrdən kənar qalmamışdır" ("Mütərcim", 1999, № 3, s. 20-21).

Həqiqətən də o dövrün elə bir tələpəli hadisəsi olmayıb ki, A.Şaiq öz münasibətini bildirməmiş olsun. A.Şaiqın bu fədakarlığı müasiri olduğu ictimai-siyasi şəxsiyyətlər, elm və mədəniyyət xadimləri tərəfindən layiqincə qiymətləndirilmişdir. Məsələn, 1905-ci il inqilabından sonra Azərbaycan mədəni intibahının ümumi mənzərəsinə təhlil edən M.Ə.Rəsulzadə A.Şaiq yaradıcılığına münasibətini də nəzərdən qaçırmamışdır. O, digər azərbaycanlı ziyalıları arasında A.Şaiqın gənc nəslin tərbiyəsindəki rolunu xüsusi qeyd edərək yazır: "Çocuqlara məxsus hekayələri ilə məşhur olan Abdulla Şaiqi də unutmayaq" (M.Ə.Rəsulzadə, Kafkazy türkləri. İstanbul, 1993, s. 35).

Məhz bu faktları araşdırmaqlarına görə tədqiqatçılar bu qənaətə gəlirlər ki, "həmişə adla-

ri milli vicdanı, mədəniyyəti ifadə edən ziyalıların cərgəsində, cümhuriyyəti ürəkdən dəstəkləyən və alqışlayanlar sırasında olmuş A.Şaiqın yaradıcılığında istiqlal ideyalarını sovet təbliğat aparatının sifarişinə və ya ciddi senzurası ilə yazılmış cild-cild əsərlərdə yox, o dövrün mətbuatında, poeziya kitablarında, kağızları saralmış qovluqlarda, hətta da sovet ideologiyasının təsirindən yaxa qurtara bilməmiş, cəsarətsizlik və ya laqeydlik üzündən xatirələri qəlbənin dərinliklərində gizlin saxlanmış tarixin canlı şahidlərində və ən nəhayət, A.Şaiq irsinin davamçıları sayılan canlı yadigarlarda axtarmaq lazımdır" ("Mütərcim", 1999, № 3, s. 20).

Artıq ötən əsrin 70-80-ci illərindən etibarən imperiyanın qadağaları buzu tədricən əriməyə başladı. Doğrudur, hətta da cümhuriyyət dövrünə toxunmaq mümkün deyildi, amma A.Şaiqın yaradıcılığında vətən, millət, demokratiya istiqamətli meyllərin təhlilində tədricən fərqli yanaşmalar hiss olunurdu. Çünki A.Şaiq yaradıcılığının milli və demokratik mahiyyəti təkcə cümhuriyyət dövrü əsərlərinə aid deyildi, bu təmayül özünü onun XX əsrin əvvəllərindəki və hətta sovet dövründəki yazılarında da büruzə verməkdədir. Nümunə üçün A.Şaiqın Stalin repressiyasının tüğyan etdiyi illərdə qələmə aldığı "Xalq düşməninə" və "Gəmirik" şeirlərinə ("Mədəniyyət dünyası", II buraxılış, s. 36-41) müraciət etmək kifayətdir (Bu əsərlər müstəqillik dövrünə əlyazması halında gəlib çıxmışdır və müəllifin dünyagörüşünü, duyğu və hisslərini ortaya qoyan ən mötəbər qaynaqlardan-

dir). Eləcə də, A.Şaiqin haqsızlığı etirazı, ədalətsizliklə bəhs etməsi ruhu onun şeirləri ilə yaşamaq elmi və bədii ədəbiyyatın müxtəlif janrlarında yazmış olduğu əsərlərində də özünü göstərir. Bunu nəzərdə tutaraq akademik K.Talibzadə yazır: "A.Şaiqin ictimai-siyasi görüşlərinin xalq həyatı ilə bağlılığı, demokratik mahiyyəti, bədii yaradıcılığı kimi onun elmi əsərlərinin də əsasını, ideya mövqeyini müəyyənləşdirmişdir" (*A.Şaiq. Əsərləri. IV cild. Bakı, 1977, s. 431*).

A.Şaiqin demokratik ruhu, milli düşüncəsi və istiqbalçılıq məfkurəsi onun yalnız yazılarında axtarılmamalıdır. İctimai-siyasi, elmi-mədəni, ədəbi-bədii, pedaqoji və publisistik fəaliyyəti ilə Azərbaycan mədəniyyəti tarixinə zəngin irs bəxş etmiş bu klassikin müasiri olduğu digər böyük şəxsiyyətlərlə münasibətləri də yeni nəsillər üçün tarixi bir örnekdir. Digər tərəfdən, XX əsr Azərbaycan ictimai-siyasi, elmi-ədəbi fikrinin görkəmli simaları - M.Ə.Rəsulzadə, Ə.Ağaoğlu, Ə.Hüseynzadə, N.Nərimanov, F.Köçərli, A.Səhhat, M.Hadi, S.Hüseyn, A.Sur və digər ziyalılarla birgə fəaliyyətdə olması da bir daha təsdiqləyir ki, "A.Şaiq bir alim və ədəbiyyatşünas kimi Azərbaycan ədəbi-ictimai fikrinin demokratik qoluna mənsubdur" (*A.Şaiq. Əsərləri. IV cild. Bakı, 1977, s. 431*).

Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin qurulması ilə nəticələnən milli-mədəni intibah dövrünün ən görkəmli şəxsiyyətləri ilə belə bir

məfkurə birliyinin nəticəsi idi ki, əvvəlki əsərlərində azadlığı dumanlı şəkildə təsvir edən A.Şaiqin 1918-ci ildən sonrakı yaradıcılığında istiqbal ideyaları daha aydınlığı ilə nəzərə çarpırdı. O, artıq bu illərdə Zəki obrazı ilə "bu yolda çarpışanlardan birinin qısa, şərfli mübarizə yolunu bədii nəsrə gətirmişdir". A.Şaiq "Əsrimizin qəhrəmanları" romanında kəskin həyat ziddiyyətlərini, milli oyanış və azadlıq mübarizələrini ön plana çəkirdi. Müəllifin 1909-cu ildə yarımçıq qoyduğu bu əsərə bir də 1918-ci ildə qayıtmasının səbəbi bu illərdə istiqbalın reallaşması imkanı və gənclərə ümidi, inamı ilə bağlı idi (*"Mütərcim", 1999, № 3, s. 21-22*). Belə ki, "Əsrimizin qəhrəmanları" romanının 1918-ci ildə yazılan bölmələrində dünya müharibəsi, 1917-ci il inqilabları dövründə Azərbaycan gənclərinin həyatı, arzu və amalı, dünyaya baxışı və əməlləri qabarıq verilir. 1918-ci ildə yazılmış hissələrdə millət, Vətən, azadlıq ideyaları 1909-cu ildə yazılmış hissələrdəki əxlaq və tərbiyə məsələlərini kölgədə qoyur. O dövrün bədii nəsrində milli azadlıq mübarizəsi ilk dəfə açıq şəkildə məhz Zəki surətində verilir. Aprel işğalından sonra isə Azərbaycan istiqbalıyyəti ilə bağlı əsərlərinə "əl gəzdirmək" məcburiyyətində qalan A.Şaiq Zəkinin taleyini də bolşeviklərlə bağlamalı olmuşdur (*Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti. Bakı: Elm, 1998, s. 243-245*).

Cox zaman A.Şaiqin sadəliyi və təvazökarlığından irəli gələn xarakterik xüsusiyyətlərinə görə çoxları onu ictimai-siyasi hadisələrdən

kənar qalmış bir ziyalı kimi təsəvvür edirdi. Halbuki belə deyil, o heç bir zaman ictimai-siyasi hadisələrə, xüsusitə də xalqımız taleyüklü hadisələrinə biganə qalmamış əksinə biz onu mübarizənin mərkəzinə görürük. Məsələn, mənfur daşnak-bolşeviklərə tör-töküntülərinin dəhşətli cinayətlər törətdiyi, təkcə Bakıda ermənilər tərəfindən 12 müstəman öldürüldüyü 1919-cu ilin mart günlərində A.Şaiq də iztirablar içərisində yaşamış və bu hadisəyə hiddətini gizlətməmişdir. Çünki o, "Müsavət" partiyasının rəsmi orqanı olaraq "Açıq söz" qəzetində (20 iyul 1918-ci il) də "Açıq söz" qəzetinin redaktoru A.Şaiq cəbhənin bir tərəfində, Balkan Hərbində minbaşı rütbəsinə yüksələn, I Dünya müharibəsində Qars-Ərdəhan cəbhəsində qəhrəmanlıqlar göstərən, "Qafqaz İslam ordusu"nda könüllülərdən ibarət alay komandiri, A.Şaiqin böyük qardaşı Axund Yusif Ziya Talibzadə cəbhənin digər tərəfindədir. Bu baxımdan "İntizar qarşısında" şeiri tarixi, romantik, rəmzi, real mənalarda, sözün geniş və dar anlamında, millət və ailə çərçivəsində umulan qardaş köməyinin, qardaş intizarının mücəssəməsidir" (*"Mədəniyyət dünyası", II buraxılış, s. 53-59*).

Neçin böylə gecikdim?

Başqasını istəməm də, ey türk, çabuk sən gəl, sən Bəkləməkdən yorulmuşam, eh, işlə gec qaldın, nədən... Xain, alçaq düşmənlərə qol gücünü həp göstər, Açıq yolları, çabuk gəl ki, qəlbim səni pək istər ("Respublika" qəzeti, 23 aprel 1999).

Eləcə də 1918-ci ildə yazılmış "İki mücahid" adlı digər şeirində A.Şaiq milli ordumuzun vəsf edir, onu şanlı zəfərlərə çağırır:

Bu səs vicdan səsi künü bağdır, Ordumuzu, bax, fücuma çağır. Hələl eylə, arkaşaşım, başışla, Gətməliyəm, yoldaşımı alışıla. Vəzifəmizdir, bu yoldan yoxdur dönüş, Şanlı zəfər, ya şərfli bir ölüm!

(*A.Şaiq. Əsərləri. II cild Bakı 1968, s. 69*).

Tədqiqatçılar da bu fikirdədirlər ki, A.Şaiqin bu dövrdə yazdığı əsərlərin hamısı xalqımızın milli varlığını təhlükəyə məruz qaldığı, ölüm-dirim savaşına qalxdığı tarixi məqamlarla bağlıdır. Bu mübarizənin ön cəbhəsinə vuruşanlardan biri də A.Şaiqin böyük qardaşı - Qafqaz İslam ordusunun könüllülərdən ibarət alay komandiri Yusif Ziya Talibzadə idi. Mübariz Süleymanlı "Abdulla Şaiqin türkçülüüyü" adlı məqaləsində yazır ki, "Həddi-hüdudu bilinməyən erməni amansızlığının tüğyan etdiyi Bakıda gizli şəkildə çıxan "Açıq söz" qəzetinin redaktoru A.Şaiq cəbhənin bir tərəfində, Balkan Hərbində minbaşı rütbəsinə yüksələn, I Dünya müharibəsində Qars-Ərdəhan cəbhəsində qəhrəmanlıqlar göstərən, "Qafqaz İslam ordusu"nda könüllülərdən ibarət alay komandiri, A.Şaiqin böyük qardaşı Axund Yusif Ziya Talibzadə cəbhənin digər tərəfindədir. Bu baxımdan "İntizar qarşısında" şeiri tarixi, romantik, rəmzi, real mənalarda, sözün geniş və dar anlamında, millət və ailə çərçivəsində umulan qardaş köməyinin, qardaş intizarının mücəssəməsidir" (*"Mədəniyyət dünyası", II buraxılış, s. 53-59*).

K.Talibzadə həm bilavasitə atası, həm də əmisi ilə bağlı olan bütün bu hadisələrə "Axund Yusif Talibzadə" adlı yazısında aydınlıq gətirir (*"Mədəniyyət dünyası", II buraxılış*).

XX əsrin əvvəllərinin (1920-ci ilə qədərki) Azərbaycan dövrü mətbuatını nəzərdən keçirdikdə məlum olur ki, A.Şaiq o dövrdə yazmış olduğu əsərlərinin hamısını milli-demokratik

mətbuatda, əsasən də "Müsavət" partiyasının mətbu orqanlarında dərc etdirmişdir. Həm də bu səbəbdəndir ki, sovet dövrünün tədqiqat əsərlərində həmin mərhələnin üzərindən sükutla keçilir. Hətta A.Şaiqin əsərlərinin bibliografiyasında da həmin dövr yaradıcılığının göstəriciləri yox dərəcəsinə düşür. Bir neçə məqalənin dərc olunduğu tarix və mətbuat orqanının adı göstərilirsə də, əsərin adı qeyd edilmir (*A.Şaiq (1881-1959). Bibliografiya. Bakı: Elm, 1985*).

Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti dövründə A.Şaiqin milli dövlət quruculuğunda yaxından iştirakı onun 1919-cu ildə "Azərbaycan" qəzetində dərc edilmiş "Məktəblərimiz" və "Milliləşdirmək məsələsinə aid" məqalələrindən də bəlli olur. O, "Məktəblərimiz" məqaləsində milli şüur, milli vicdan tərbiyasında milli məktəblərin zəruriliyindən bəhs edir. Məktəb və müəllimləri olmayan bir millətə sima və məfkurəsi olmayan uşağa bənzədir. Məfkurəsiz insan isə öz xeyir və şərinə düşünməz, dost və düşməni tanımaz. Müəllif Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin əvvəlki dövrü nəzərdə tutaraq yazır ki, indiyədək milli məktəblərimiz olmadıqından xalqımız naminə heç bir şeyimiz yox idi. Məktəbləri millətin nur və səadət çarəyi adlandıran böyük maarifçi A.Şaiq özünü xalqa tutaraq döndə-döndə xatırladırdı ki: "Cocuqlara özünü tanıdan, milli hissələrini, ruhlarını yüksəldən, onların dağ çeşmələri qəderlərini təmiz ürəkələrində böyük məfkurə doğuran, gələcəkdə sevgili vətəni üçün ən dəyərli

övlad yetişdirən və sarsılmaz bir qüvvət hazırlayan məktəblərdir" (*A.Şaiq. Əsərləri. IV cild. Bakı, 1977, s. 128*).

Kamal Talibzadə yazır ki, Abdulla Şaiqin "Milliləşdirmək məsələsinə aid" başlıqlı məqaləsi (*"Azərbaycan" qəzeti, 1919, 9 iyun*) XX əsrin əvvəllərində ərəb əlifbasının islahı məsələlərinə həsr olunmuşdur. Əsrin əvvəllərində kiçik yaşlı məktəblilər üçün bir neçə dərslik nəşr etdirmiş A.Şaiqin "Uşaq gözlüyü" (*Bakı, 1915*) dərsliyinə dövrün müəllimlərindən olan Tofiq Nurəddin əfəndi tənqidi məqalə yazmışdır. Bu yazıya cavab olaraq A.Şaiq söz-ügedən məqalə ilə çıxış etmiş və ərəb qrafikasının yazı qanunlarına məxsus yeni təkliflər irəli sürmüşdür.

Məqalədən aydın görünür ki, (*"Mədəniyyət dünyası", II buraxılış, s. 34-36*) A.Şaiq dərsliklərin nəşrində ərəb əlifbasında müəyyən fonetik dəyişikliklər aparılmasını lazım bilmişdir. A.Şaiq dövrün tənqidinin bu mühüm sahəyə biganə qaldığını da göstərmiş və öz müasirlərini zamanın ərəb əlifbasının bir çox səhv və xətalarnı tənqid etməyə çağırmışdır.

Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti dövründə ictimai-siyasi, mədəni prosesi tənzimləyən ziyalıların Azərbaycan istiqbalına, milli dövlət rəmzlərinə, türklük idealına və ümumbəşəri dəyərlərə həsr edilmiş əsərləri, xüsusitə də xalq arasında yayılan, oxunan, marşu, himnə, nəğməyə çevrilən şeirlər arasında A.Şaiq yara-

MUSIQININ SADIQ CƏNGAVƏRİ

2001-ci ilin fevralında bastakar Məmməd Quliyev 65-ci ad gününü qeyd edirdi. Özünə xas tərzdə - təvazökarcasına, işgüzar səraitdə. Yaratdığı köhnə və yeni əsərlərlə bölüşmək istəyirdi bizlərlə - dinlayıcıları və həmkarları ilə. Həmin müəllif gecəsində səslənən musiqi - VII simfoniya, "Çağırılacaq", xor üçün "Triptix" M.Quliyevin əla formada, həmişəki kimi yaradıcılıq axtarılarında olduğuna dəlalət edirdi. Hec kəsin ağına belə gələ bilməzdi ki, zahirən təqvim üzrə yaşından cavan görünən, cəvək, gümrəh Məmməd müəllimi cəmi bir neçə aydan sonra itirəcəyik...

Ciddiyyət, yüksək peşəkarlıq, sənətə məsuliyyətli münasibət, daim yeni sahələrə can atmaq - Məmməd Quliyev haqqında düşünərkən məhz bu sözlər ilk əvvəl dilə gəlir. Əslində M.Quliyevin tərcümeyi-halında kimisə heyərləndirmək iqtidarında olan parlaq faktlar, cazibədar hadisələr yox darəcəsinədəir. Amma düşünürəm ki, Məmməd müəllimin həyat yolu bastakar peşəsini özünə ixtisas seçmiş müasir tələbələrə örnək ola bilər. Çünki bu yol bastakar adını daşımaq uğrunda məqsədyönlü və ardıcıl mübarizədir, bir-birindən uca sənət zirvələrinə ağır, əziyyətli yüksəlişdir.

yubileyinə həsr olunmuş konfransın materiallarının da daxil edildiyi toplu ("Mədəniyyət dünyası", II buraxılış, 2001), Şamil Vəliyev "Füyuzat ədəbi məktəbi" (Bakı, Elm, 1999), Aybəniz Kəngərlinin "Azərbaycan romantiklərinin yaradıcılığında türkcülük" (Bakı, Elm, 2002) və "Azərbaycan" (1918-20) qəzetində ədəbiyyat məsələləri" (Bakı, Gənclik, 2002), Alxan Bayramoğlunun "Azərbaycan Demokratik Respublikası dövründə ədəbiyyat" (Bakı, Elm, 2003), Minaxanım Əsədinin tərtib etdiyi "Arazdan Turana" (Bakı, Nurlan, 2003) və s. kitabların redaktoru və ya elmi məsləhətçi məhz Kamal Talıbzadə olmuşdur.

A.Şaiqin yaradıcılığı üçün xarakterik olan əsərciyyəvi cəhətləri biz yalnız son illərin tədqiqatlarında görə bilərik. Kamal Talıbzadənin və ya onun tələbələrindən araşdırmalarından öyrənirik ki, A.Şaiq 1918-20-ci illərdə istiqlal məkurəsini ilhamla tərənnüm etmişdir. Onun həmişə ön yüksək amalı və məqsədi olan istiqlal ideyaları özünü tam mənəsi ilə məhz Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti dövrü yaradıcılığında aşkar surətdə göstərməkdədir.

Vasif NOVRUZOV,

AMEA-nın Memarlıq və İncəsənət İnstitutunun dissertantı

diciliğindən də nümunələr vardır. Həmin dövrdə H.Cavid, Ə.Cavad, C.Cabbarlı, M.Hadi, İ.Tahir, S.Mürəttaz, Ə.Müznib, Ümmügülüm, Əmin Abid (Gültəkin) və başqaları ilə yanaşı A.Şaiqin də azadlıq ruhunda yazılmış şeirləri xalq arasında şöhrət tapmışdır.

Milli azadlıq və istiqlal ideyalarının fəal təbliğatçısı kimi yorulmadan çalışan A.Şaiq milli dövlətin, Vətənin taleyi daima düşündürmüş, türk xalqlarının birliyi arzusu onu rahat buraxmamışdır. Bütün bu arzular onun "Ah, Vətən", "Vətənimin yanıq səsi", "Yeni ay doğarkən", "Nəçin böylə gecikdin?", "Arazdan Turana" kimi şeirlərinin ana xəttini təşkil edir ("Mədəniyyət dünyası", II buraxılış, s. 21-33).

Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti illərində vətəna, bayrağa, milli orduya həsr edilmiş marş və mahnılar içərisində A.Şaiqin "Müsəvat" partiyasına ithaf etdiyi marş da vətəndaşlıq ruhunun ifadəsi idi:

*Birləşdim, türk oğlu, bu yol millət yoludur,
Ünə, varla, şanlı tariximiz doludur*

(Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti, s. 190).

"Vətənin yanıq səsi" poemasına da belə bir çağırış rəhli motiv xasdır ("Mədəniyyət dünyası", II buraxılış, s. 22-28)

Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti dövründə yaranan və Seyid Hüseynin rəhbərlik etdiyi "Yaşıl qələm" ədəbi cəmiyyətinin fəal üzvlərindən olmuş A.Şaiqin I Dünya müharibəsi əlillərinə həsr etdiyi "Ümid və insanlıq" pyesi müəllifin milli əxlaqını və əqidəsini ortaya qoyur. Bu illərdə A.Şaiq həmçinin "Müsəvat" qəzeti, "Qurtuluş" jurnalı, əsasən incəsənət məsələlərinə həsr edilən "Ovraqı-nəfisi" məcmuəsi ilə də müntəzəm əməkdaşlıq etmişdir. Lakin artıq bolşevik istilasının təhlükələri hiss olunanda A.Şaiq yaradıcılığında milli birlik, vətənpərvərlik mövzusunda meyl daha qabarıq şəkildə hiss edilir. Bunu "İstiqlal" qəzetində (4 fevral 1920, № 1) dərc edilmiş bir şeirindən də hiss etmək mümkündür:

Bu diyarın dağlarında-daşında

Qurtarıcı qəhrəmanlar az deyil,

O əllər ki, səni bu gün qurtarmaz,

O dillər ki, səni bu gündə anmaz,

O ürək ki, sənin üçün çırpmaq,

O ayaq ki, Vətən üçün qoşmaq

Al qanına boyansın,

Sevgilisi baş ucunda yas qursun,

Anaları ağı desin, saç yolsun,

Sənin kimi ağlasın

(Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti, s. 217).

Heç şübhəsiz, A.Şaiq və Y.Z.Talıbzadə ilə bağlı bütün nəşrlər bilavasitə Kamal Talıbzadənin rəhbərliyi ilə hazırlanmışdır. Abdulla Şaiqin anadan olmasının 120 illik